

УДК 159.9.072.5

DOI <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2020-2-8>

МЕТОДОЛОГЯ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ ПСИХІКИ В ЇЇ ПРАЛОГІЧНІЙ СУТНОСТІ

Яценко Т. С.

*доктор психологічних наук, професор,
академік Національної академії педагогічних наук України,
завідувач кафедри психології, глибинної корекції та реабілітації
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
вул. О. Дашкевича, 24, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0002-1996-661X
yacenkots@gmail.com*

Галушко Л. Я.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
вул. Шевченка, 1, Кропивницький, Україна
orcid.org/0000-0001-6323-5307
halushkolyubov@gmail.com*

Манжара С. О.

*аспірант кафедри психології, глибинної корекції та реабілітації
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
вул. О. Дашкевича, 24, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0003-1003-0900
oleshko1008@gmail.com*

Ключові слова: *активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), архаїзми, глибинне пізнання, дуалізм, закон співпричетності, імпліцитний порядок, пралогічне мислення.*

Проблема глибинно-корекційного пізнання в його пралогічності розглядається в контексті цілісного, холістичного підходу до розуміння психіки. Стаття вперше підіймає проблему ролі пралогічності мислення суб'єкта, що має вплив на організацію груп АСПП. Акцентується увага на засадничих принципах функціонування групи АСПП, які створюють передумови безконфліктності взаємин, що каталізує виявлення пралогічних параметрів психіки. Останньому сприяє як візуалізована самопрезентація учасників АСПП, так і діалогічна взаємодія психолога із респондентом. У роботі стверджується про можливість невидимого поєднання логічного мислення із пралогічним. У дослідженні представлено характеристики пралогічного мислення в їхній нейтральності до суперечностей, обґрунтовується пралогічна сутність імпліцитного порядку. Розкрито проблеми глибинного пізнання та шляхи їхнього подолання, зокрема ті, які пов'язані з пралогічним мисленням та архаїчною заданістю «імпліцитного порядку» психіки, які полягають у суперечливій сутності його складників, підвладних закону «співпричетності», відкритому Л. Леві-Брюлем. Стаття розкриває передумови результативності діагностико-корекційного процесу АСПП, який підпорядкований закону про «позитивну дезінтеграцію психіки та вторинну інтеграцію на більш високому рівні її розвитку».

У роботі доведено, що основні проблеми глибинного пізнання психіки передбачають урахування мотиваційного потенціалу архаїзмів, зокрема позадосвідних утворень у їхній інтегрованості з індивідуалізованими характеристиками суб'єкта. Розкриваються особливості введення допоміжних (опредметнених) засобів у процес глибинного пізнання, що посилює його об'єктивність.

Зміст статті торкається проблеми дуалізму психіки, який притаманний не лише функціонуванню сфер свідомого і несвідомого, але й відповідному латентному впорядкуванню візуалізованих виявів психіки, що відображає «Модель внутрішньої динаміки психіки», зокрема символ «Інь-Ян».

METHODOLOGY OF IN-DEPTH COGNITION OF THE PSYCHE IN ITS PRALOGICAL ESSENCE

Yatsenko T. S.

*Doctor of Psychological Sciences, Professor;
Academician at the National Academy of the Pedagogical Sciences of Ukraine,
Head of the Department of Psychology, Depth Correction and Rehabilitation
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
O. Dashkevicha str., 24, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1996-661X
yacenkots@gmail.com*

Halushko L. Ya.

*Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Practical Psychology
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
Shevchenko str., 1, Kropyvnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6323-5307
halushkolyubov@gmail.com*

Manzhara S. O.

*Postgraduate Student at the Department of Psychology, Depth Correction and Rehabilitation
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
O. Dashkevicha str., 24, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1003-0900
oleshko1008@gmail.com*

Key words: *active social-psychological cognition (ASPC), archaisms, in-depth cognition, dualism, the law of involvement, implicit order, pralogical thinking.*

The problem of in-depth correctional cognition of the psyche is its pralogical essence is analyzed in the context of a comprehensive, holistic approach to understanding of the psyche. The article for the first time raises the issue of the role of the pralogical essence of the subject's thinking that influences the organization of ASPC groups. The attention is focused on the fundamental principles of the functioning of ASPC group that set the prerequisites of conflict-free relations that catalyze detection of the pralogical parameters of the psyche. The latter is stipulated by both visualized self-presentation of the ASPC participants and dialogue interaction of a psychologist with a respondent.

The works states the possibility of unseen combination of logical thinking with pralogical one. The study presents the characteristics of the pralogical thinking in their neutrality to the controversies, justifies the pralogical nature of the implicit

order, etc. The problems of in-depth cognition and ways of overcoming them are described, particularly those associated with pralological thinking and archaic predeterminancy of the “implicit order” of the psyche, the contradictory nature of its components, which preserves the subordination to the law “involvement”, discovered by L. Levy-Bruhl.

The article reveals the prerequisites for the effectiveness of the ASPC diagnostic and corrective process, subject to the law “positive disintegration of the psyche and secondary integration at a higher level of its development”. The work asserts that the main problems of the in-depth cognition of the psyche envisage taking into account the motivational potential of archaisms, including non-experience entities in their integration with the individualized characteristics of the subject.

The peculiarities of introduction of auxiliary (subjectified) means into the in-depth cognition process that enhances its objectivity are disclosed. Besides, the article describes the problem of the psyche dualism that is inherent not only to the functioning of the conscious and the unconscious spheres, but also to a corresponding latent arrangement of the visualized manifestations of the psyche that reflects the “Model of the psyche internal dynamics”, including the “Yin and Yang” symbol.

Вступ. Формування методу активного соціально-психологічного пізнання (далі – АСПП) пов’язане з уточненням універсально-динамічних (як і архаїчно-пралогічних) тенденцій психіки суб’єкта, що сприяло розширенню меж як практичної, так і суто науково-дослідної спроможності вказаного методу. Деструкції психіки створюють бар’єри на шляху до самореалізації в будь-якій професії, особливо у тих галузях, які побудовані на взаємоперцепції у системі «людина ↔ людина». Особистісна психокорекція необхідна практичному психологу як передумова професійної самореалізації з огляду на необхідність безпосередньої взаємодії з іншою людиною.

Оригінальність науково-практичних пошуків, презентованих у статті, полягає в тому, що ми не лише забезпечуємо групову психокорекцію, але й невпинно уточнюємо її методологічні передумови, що сприяє оптимізації інструментарію діагностико-корекційного процесу. АСПП вирішує подвійне завдання: 1) практичну доцільність і результативність методу; 2) розширення перспектив релевантності наукових досліджень психіки у її цілісності (свідоме / несвідоме).

Результати АСПП узагальнено у 42 кандидатських і 3 докторських дисертаціях. Прагнучи вдосконалити методи діагностико-корекційної допомоги людині, ми пам’ятали мудрий вислів: «Немає нічого більш практичного, ніж хороша теорія».

Перші кроки до розробки методу АСПП були пов’язані з проходженням Т. Яценко (у 1980-х роках) відповідних стажувань: тренінг інтерперсональний (Варшава); групова психотерапія (Гданськ, Ленінград); соціотренінг (Москва); авторитарна психотерапія (Вільнюс, Новосибірськ). Під час такої практики «ведучий групи»

мав велику і часто методологічно не обґрунтовану свободу впливу на людину; інколи спостерігалася не виправдана пріоритетність «технік» над їхньою доцільністю для конкретної людини. Техніки роботи здебільшого були запозичені з інших систем, де вони мали суто авторську апробацію.

Так, інструментарій практичної роботи психолога в системі «людина ↔ людина» має слідувати за методологією розуміння психіки в її цілісності – «свідоме / несвідоме». Загострилася увага й до того факту, що в системі академічної психології не забезпечується пізнання **індивідуальної неповторності психіки**. Останнє потребує ймовірного прогнозування (яке відрізняється від «формалізованого» неоднозначністю), розвитку інтуїції, вміння не лише «чути й бачити», але й прочитувати невидимі смисли. Розвиток психодинамічної теорії (з 1978 року) протягом десятиліття дав змогу виявити важливість методології, яка єднає теорію й практику, відкриває перспективи в кожному конкретному випадку виходити на індивідуальну неповторність психіки особи.

Найперше, на чому була зосереджена увага, це **розкриття психодинамічних і структурних аспектів психіки в її цілісності**, які презентує «Модель внутрішньої динаміки психіки» (далі – «Модель») (рис. 1). У пошуках адекватного методу ми пішли іншим шляхом, ніж практика соціально-психологічного тренінгу (далі – СПТ), і зосередилися на формуванні методу активного соціально-психологічного пізнання (далі – АСПП), який сприяв глибинному розумінню психіки в її цілісності та виявленню тенденцій поведінки, заданих позадосвідними утвореннями в їхній інтегрованості з архаїзмами [28].

З огляду на існування двох сфер психіки (свідоме / несвідоме) ми поставили завдання досягти

адекватності методів і засобів пізнання психіки в її цілісності, тобто в єдності сфер свідомого й несвідомого. Останнє потребувало врахування специфіки їхнього мовного самовираження: поєднання вербальних і невербальних засобів у процесі глибинного пізнання. Візуалізація власної самопрезентації учасниками діагностико-корекційного процесу є невід'ємним атрибутом методу АСПП. Він базується на здатності психіки до перекодування ідеальної реальності в опроектовану зі збереженням інформаційних еквівалентів [2; 10; 14]. Психодинамічна система АСПП враховує як універсальність психічного, так й індивідуалізовану неповторність кожної особи, пізнання якої і належить до основних завдань.

Мета статті – розкрити особливості організації та діагностико-корекційних характеристик методу глибинного пізнання психіки, які сприяють виявленню як логічних, так і пралогічних утворень психіки.

Постановка проблеми. Метод АСПП передбачає введення прогуманістичних принципів групової взаємодії [8; 13], які знімають необхідність дотримання соціально-дисциплінарних обмежень поведінки, «сплєтених із павутини» численних канонізованих чорно-білих категорій «добре» – «погано», «правильно» – «неправильно» тощо. У соціумі подібна аксіоматичність «регуляторів» поведінки є необхідною, тоді як у групі АСПП вона може бути лише перешкодою на шляху до глибинного пізнання.

Специфічність принципів організації групової взаємодії вже отримала належну оцінку в гуманістичній психології. Переконавшись у продуктивності такої специфічної організації взаємодії учасників АСПП, ми до кінця не могли зрозуміти, чому діагностико-корекційний процес так органічно поєднується з опроектованістю психіки. Лише роки практики дали змогу збагнути, що такі передумови відкривають простір для вияву *пралогічного потенціалу психіки, який незмінно стримується «логічним мисленням»* (завдяки «дисциплінарним» циркулярам). Можна згадати, скільки разів за день дитина чує: «Так не можна» або «Що люди скажуть» (будуть сміятися). У групі АСПП (на перших заняттях) проходить етап «розморожування», який дає змогу людині повернутися обличчям до самої себе в ситуації «тут і зараз» і дати волю внутрішнім побудженням, що є передумовою до спонтанності поведінки. Такий підхід дозволяє виявити вектор енергетичного потенціалу позадосвідних, пралогічних утворень, які недоступні для академічно-стандартизованих «технік» пізнання.

Для АСПП характерна зорієнтованість на ймовірнісне прогнозування невидимих чинників спонтанної поведінки в системі «людина ↔ людина», «обличчя до обличчя», «очі в очі». Доцільність

такого організаційного забезпечення в групах АСПП спирається на латентну підпорядкованість психіки певному внутрішньому непорушному закону латентної (прихованої) детермінації поведінки за умови збереження її індивідуалізованості. До того ж введення безоцінності суджень створює необхідні передумови для вільного вияву пралогічного мислення, яке органічно пов'язане із мотиваційним потенціалом архаїчного спадку людства («Едіп», вина, жертвопринесення, рабоволодарювання).

Досвід глибинного пізнання психіки дає змогу перефразувати проблему, поставлену І. Кантом: **«Чи можливе пізнання?»** на: **«Як забезпечити можливість адекватного, оптимального пізнання психіки?»**.

Наш шлях – це незмінне збереження зорієнтованості на забезпечення релевантності розкриття глибинних витоків особистісних проблем суб'єкта (внутрішня стабілізована суперечність), властивих його психіці. Фактаж аудіо- і відеоматеріалів групової практики АСПП дає змогу проводити (спіралеподібно) теоретичні узагальнення, які мають продовження у практичних нововведеннях, яким передують динаміка від практики ↔ до теорії (і навпаки). У цій статті ми маємо намір представити окремі важливі результати практичної реалізації розробленої нами психодинамічної теорії глибинного пізнання за умов вияву пралогічних утворень психіки.

Метод пізнання. Активне соціально-психологічне пізнання має назву й «глибинне пізнання», основою якого є введення принципів групової взаємодії. Це сприяє зосередженню людини на емоційному самоприйнятті й прийнятті іншої людини такою, якою вона є (безоцінно й безосудно), свободі рефлексії емоційних станів (поза критеріями оцінки «добре» чи «погано»), відсутності критики чи рекомендацій. Усе це зумовлює актуалізацію пошуково-дослідницької уваги до власних емоційних станів і реакцій на поведінку інших людей з подальшим їхнім аналізом.

Ослаблення на час роботи групи АСПП соціально-оцінних критеріїв пробуджує у суб'єкта резерви мотивації рефлексії і спонукає до самопізнання при актуалізації пралогічного потенціалу. У такий спосіб весь блок прогуманістичних принципів **функціонування групи АСПП каталізує поведінку учасників процесу завдяки можливостям вивільнення резервів самоприйняття (на засадах безоцінності), мотивованого блокованою раніше енергією.** Останнє є запорукою розвитку в особі здібностей безоцінного особистісного прийняття як себе, так і іншої людини. Саме це каталізує внутрішньо-мотивовані енергетичні ініціативи, які сприяють виникненню передумов для дослідного процесу самопізнання.

Рефлексивне самовідображення відкриває *перспективи для виявлення архаїчно-мотиваційного потенціалу психіки, що синтезується у праологічному мисленні*. Провідні характеристики праологічності психіки виявляються в нейтральності до суперечностей, що доведено у праці Л. Леві-Брюля, яка узагальнює 30-річні дослідження «первісного мислення» [6]. Вчений розкрив основний закон праологічності психіки – **підпорядкованість закону співпричетності**.

Вказані вище принципи організації функціонування групи АСПП сприяють нейтралізації суперечності між груповою поведінкою учасників діагностико-корекційного процесу і соціальними вимогами до поведінки дорослої людини. Крім того, атмосфера безоцінності у груповій взаємодії та прийняття себе та іншої особи такою, якою вона є, призводить до зняття внутрішніх суперечностей, заданих Супер-Его з Его. Глибине самопізнання сприяє актуалізації архаїчних мотивів праологічності поведінки учасників АСПП, що каталізується фактом візуалізованої самопрезентації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління діагностико-корекційним процесом АСПП за формалізовано-академічними критеріями ніби відсутнє, хоча воно здійснюється за допомогою постановки питань, які ґрунтуються на розумінні психологом **смислів** не лише з актуальної відповіді респондента, але й з урахуванням сукупного вербально-невербального матеріалу (від початку сеансу). Особливого значення набувають інтерпретаційні узагальнення, які періодично здійснює психолог.

Весь процес глибинного пізнання підкорений провідним механізмам, які були відкриті та науково-методологічно обґрунтовані Т. Яценко ще у 1980-х роках: **«Позитивна дезінтеграція і вторинна інтеграція на більш високому рівні психічного розвитку суб'єкта»** [21]. Дотримання вказаного закону поширюється на всі методики та процедури в межах функціонування груп АСПП. Діагностичні й корекційні процеси є невіддільними один від одного та протікають порційно й непомітно для учасників групової взаємодії.

Управління процесом глибинного пізнання передбачає особистісну відкоригованість психолога (ведучого) та його професійно-методологічну грамотність. У здійсненні «позитивної дезінтеграції» важливу роль відіграє не лише ослаблення активності захисно-автоматизованих блоків психіки, але й інструментальне забезпечення порційності й багаторівневості процесуальної діагностики в їхній нерозривній єдності із корекцією. Останнє зумовлює інтеграцію психіки на більш високому рівні її розвитку, що передба-

чає тримання в оптимумі емотивних навантажень учасників пізнання. Процес індивідуалізованої роботи відбувається у діаді «Психолог ↔ Респондент» («П ↔ Р») за спогляданням усієї групи (із подальшим обговоренням). Усе це каталізує оживлення в кожного учасника власних активних осередків (слідів пережитого), які індивідуалізують саморефлексію та каталізують емотивно значущі аспекти власного досвіду.

Відправною позицією є те, що **«психіка кожної людини знає все»**, що й зумовило як спрямованість процесу глибинного пізнання на спонтанність і невимушеність поведінки учасників АСПП, так і **«слідування психолога за ...»** (ініціативою респондента). Професійна зорієнтованість психолога зумовлюється розумінням ним структурно-динамічних аспектів психіки, у чому допомагає розроблена нами «Модель внутрішньої динаміки психіки» (рис. 1). Розуміння векторності динаміки психіки (горизонталь і вертикаль) презентує провідні тенденції спонтанної активності суб'єкта, які знаходяться в енергетичному протистоянні (стрілки 2 і 5). Це і прагнення до соціальних успіхів («ідеал – Я», стрілка 2), і «завершення нереалізованих справ дитинства», яке зумовлюється глибинними цінностями (стрілка 5). Отже, різновекторність психіки, яку ілюструє «Модель», вказує на можливість формування в суб'єкта внутрішньої суперечливості психіки.

Науково-дослідна й практична результативність процесу глибинного пізнання залежить від розуміння професіоналом функціональних підсистем психіки в їхній енергетичній різноспрямованості [1; 24]. **Психологічний захист** є центральною ланкою в розумінні цілісності психіки, яка еліпсоподібно охоплює як свідому, так і несвідому сфери.

Ми встановили дві форми захистів, які важливо розуміти та враховувати у процесі ведення АСПП: **базальні захисти й ситуативні** (периферійні) **захисти**, реалізація яких передбачає **перетин «вертикалі» й «горизонталі»**. Базальна форма захисту (горизонталь) синтезує як онтогенетичні, позадосвідні утворення психіки, так і архаїзми. У точці перетину відбувається синтез активності як позачасових (архаїчних) детермінант, так і онтогенетичних, наближених до потреб «Я». Наявність вертикалі й горизонталі сприяє «осучасненню» архаїчних мотивів «досвідом» конкретного індивіда. Тому архаїзми, енергетично синтезовані зі сферою несвідомого, не заявляють про себе виокремлено та відкрито.

Вказані дві форми психологічних захистів є несхожими: якщо базальні «зайняті» травмами минулого, то периферійні – потребами «Я» в контексті чутливості до його іміджу. Захисну актив-

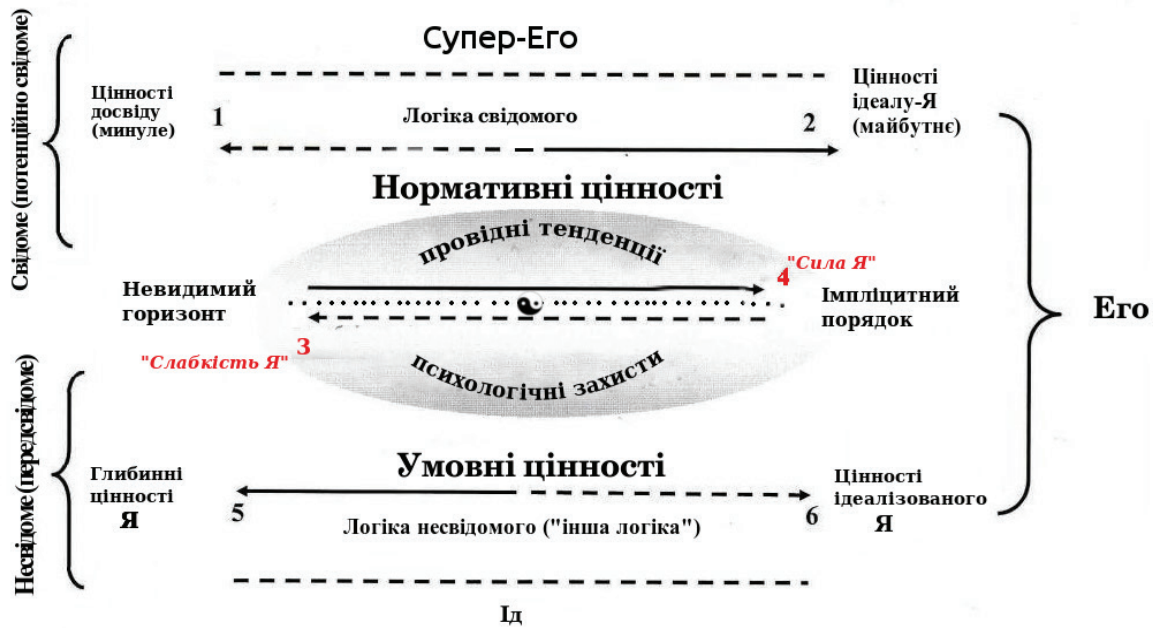

Рис. 1. Модель внутрішньої динаміки психіки

ність актуалізує прагнення наближення до «Ідеалу Я». Тому відступи від реальності незмінно зберігають орієнтир на підтримку «високості Я». Чи «відпочивають» у цей час базальні захисти? – Ні. «Точка перетину» забезпечує нероздільність обох захисних форм активності за неможливості їхнього злиття. Базальний захист є провідним за енергетичною потентністю, тому невидимо й незмінно прагне вклинити власні інтереси в усе, що відбувається «тут і зараз». Проте саме така активність і відкриває перспективу їхнього пізнання.

Спільним мотивом для обох різновидів захистів є тенденція «до сили». Хоча «відчуття сили» для вказаних вище форм захистів є різним. Різниця в тому, що базальний захист «набуває силу» через *оживлення* депривованих, витіснених і заблокованих (механізмами опорів) потягів особи (здебільшого едіпального порядку). Периферійні ж захисти прагнуть до досягнення *престижу Я* («ідеалу»), який підтверджується соціумом, що й зумовлює відступи від реальності (із залученням механізмів витіснення). Важливо розуміти, що усе це маскується від самого суб'єкта найчастіше механізмами раціоналізації. *Діалог* в АСПП виявляється не просто головним помічником психолога, але й *засобом інтеграції двох сфер психіки* – свідомого та несвідомого.

Здійснення глибинного пізнання потребує розуміння сутності «імпліцитного порядку», який об'єднує обидві сфери психіки та функціонує в межах «невидимого горизонту» (С. Хокінг також назвав це «горизонтом подій») [18]. Дійсно, порядок виявляється лише через дію (спонтанну

і невимушену), яка інтегрує силові поля взаємовпливу обох сфер (свідоме й несвідоме). Нам вдалося констатувати **пралогічну сутність «імпліцитного порядку», яка виражається як у його нейтральності до суперечливості власних складників, так і у візуалізованості самопрезентантів учасників АСПП.** Особливо чітко «порядок» виявляється за умов використання психомалюнків (репродукцій картин). Порядок не можна безпосередньо побачити або ж окремо дослідити, проте ним можна скористатися у процесі психоаналізу малюнків (самопрезентантів) завдяки здібностям «руки» людини до впорядкування («сліпа навичка»)¹.

«Імпліцитний порядок» об'єднує обидві сфери психіки, що відображається на «Моделі» (рис. 1): точки (видиме, свідоме), проміжок між точками (невидиме, несвідоме). Саме ця категорія (порядок) дає відповідь на питання: «Де ж (і в чому) виявляється цілісність психіки»? Адже сфери психіки «свідомість / несвідоме» не лише автономні, але й функціонально асиметричні. Ми вважаємо «Інь-Ян» (який ми ввели у «Модель») адекватним символом сказаного. Порядок – це не пряма лінія, а хвиля, яка узгоджується із проміжною (хвилеподібною) ланкою у вказаному символі. Діалог у системі «Психолог ↔ Респондент» (далі – «П ↔ Р») теж символізується хвилеподібно зі збереженням «лінії порядку». Сказане подібне до руху електрона, який умовно можна порівняти з хвилею на воді (рис. 2).

¹ Термін введено Л. Леві-Брюлем як невід'ємний атрибут пралогічного мислення.

Рис. 2 «Хвиля на воді»²

Якщо звернути увагу на спін руху (стрілочки) на кружечках (рис. 2), то вони прямують (з обох боків) назустріч одна одній. Тобто пізнання електрона передбачає проходження двох кіл, що в сумі становить 720°, а не 360°. Стає зрозумілим, що обмеження даними академічної психології дає нам артефактні уявлення про психіку. Подібну думку ми знаходимо й у гештальтистів. Так, М. Вертгеймер зазначає: «Є психологічні теорії та підручники з психології, які, хоча і пишуть постійно лише про елементи свідомості, насправді є більш бездуховними, ніж живе дерево, яке не має в собі нічого від свідомості. Не про те повинно йтися, з чого складаються елементи подій. Необхідно говорити про ціле, про сенс цілого» [19, с. 84–97]. Холістичний підхід до розуміння психіки в її цілісності передбачає врахування її дуалістичної природи, що й символізує Ін-Ян на «Моделі».

Дуалізм психіки пояснюється ще і **різноспрямованістю мотиваційно-енергетичних потоків**, заданих архаїчними й онтогенетичними надбаннями психіки, що зумовлює зорієнтованість інтересів «Я». Такого типу «органічний дуалізм» вказує на пралогічну сутність психіки, на присутність у ній позадосвідних утворень, які апіорі невідомі «Я» (свідомості). Отже, **психіці властивий дуалізм** і не лише через функціональну асиметричність сфер (свідоме / несвідоме), але й завдяки архаїчно-успадкованій універсальності різноспрямованості мотиваційних тенденцій у їхній неповторній індивідуалізованості в кожній особі.

Відкриттю категорії «імпліцитний порядок» сприяла самоплинна ініціатива (здатність) **учасників АСПП ранжувати (розташовувати) підібрані ними (чи ними ж намальовані) малюнки в певній послідовності, керуючись внутрішньою спонукою, яка усвідомлюється як «емотивна значущість»**. Емпіричний фактаж переконує, що «психіка знає все, не знає лише «Я» (свідомості). Завдяки цьому ми з кожним презентантом довго працюємо в діалогічній взаємодії, що сприяє його індивідуалізованому «оживленню». Останнє полягає в його емотивному наповненні малюнку, що можна констатувати як факт архаїчної здатності психіки до **анімізації (духовно-психологічного оживлення) предметного світу** [28], яка є колективним надбанням психіки.

Л. Леві-Брюль пише: «Як би далеко ми не заходили, якими «первісними» не були б суспільства

(які ми спостерігали), ми скрізь зустрічали лише соціологізовану свідомість, яка уже заповнена численністю колективних уявлень, походження яких губиться в мороку» [19, с. 239–240]. Л. Леві-Брюль [6; 19] для поглиблення розуміння проблеми бере за основу порівняння пралогічного мислення з нашим:

- для первісних немає суто фізичного факту;
- весь психофізіологічний процес сприйняття відбувається так само, як і в нас, проте він миттєво загортається в колективні уявлення.

Л. Леві-Брюль вказує, що «... первісні люди дивляться тими самими очима, що й ми, але сприймають вони не тією свідомістю, що й ми, ... їхні перцепції складаються із ядра, оточеного більш чи менш товстим прошарком уявлень соціального походження» [19, с. 240]. У практиці глибинного пізнання ми виявили подібне. Однак це «огортання» відбувається під впливом тиску батьків (родичів), які чомусь хочуть передати своє бачення й свої цінності дитині. Вказаний факт нерідко передається в малюнках.

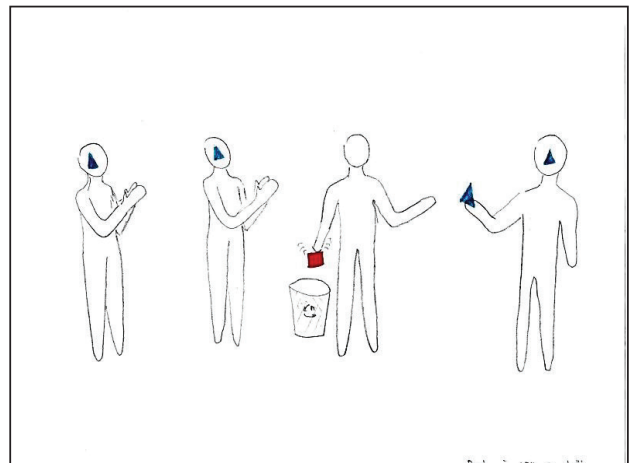

Рисунок 3. Радісний день у сім'ї

Наведемо один із них, на якому студентка психологічного факультету, виконуючи комплекс тематичних малюнків, зобразила, як батьки ініціюють підміну її потреб і цінностей власними, а родичі це заохочують оплесками (рис. 3). Поряд із нею люди (батьки, родичі) з вищою освітою. Хіба це не змушує замислитися над силою пралогічних тенденцій? Саме вони й потрапляють в актив діагностико-корекційного процесу. Що ж стосується первісних людей, то вони не потребували корекції, оскільки в них уявлення були ще недиференційованими.

Саме діалогічна взаємодія психолога з респондентом сприяє розкладанню цілого на елементи, що відкриває перспективу пізнання сутності осо-

² Див. підрозділ «Універсальні закони психіки у [31].

бистісної проблеми. Останньому сприяє підкореність АСПП провідному закону: «Позитивна дезінтеграція і вторинна її інтеграція відбуваються на більш високому рівні психічного розвитку суб'єкта». Усе це сприяє реалізації бажаних для кожного учасника АСПП перспектив індивідуалізації своєї психіки на засадах актуалізації власного потенціалу й можливостей його просоціальної реалізації.

Багаторічний (емпіричний) фактаж **архаїчно-сміслового** навантаження візуалізованих засобів спонукав нас до введення прийому «Тату»³. Учасникам АСПП пропонують виконати **тематичні психомалюнки «Тату» – «Тату вини» і «Власне тату»**. Потім необхідно підібрати до визначених зображень Тату (до кожного окремо) репродукції художніх картин (які ми заздалегідь підготували у великій кількості). Робота з малюнками значно посилює об'єктивний складник процесу глибинного пізнання. Підбір же репродукцій (до власноруч виконаних психомалюнків) послаблює периферійні форми захистів і каталізує об'єктивування неусвідомлюваних чинників у площину спостереження.

Вивчення проблеми позадосвідних утворень психіки відкриває перспективу уточнення й наукового обґрунтування присутності архаїчного складника у **мотивації спонтанної поведінки**. Опредметнені засоби самопрезентації учасників АСПП мають бути індивідуальними, тобто семантично нейтральними (камені, іграшки, психомалюнки, репродукції художніх полотен). Саме індивідуальність допоміжних засобів сприяє виявленню персоналізованих глибинних детермінант у їхній індивідуалізації в кожній конкретній особі.

Психодинамічна методологія пізнання сприяє розумінню того факту, що категорія «цілісність психіки» складніша, ніж здається на перший погляд. Насамперед це зумовлено **функціональною асиметрією сфер свідомості та несвідомого** за їхньої невід'ємності. Останнє підтверджується підпорядкованістю психіки **імпліцитному порядку**, який завдяки своїй інтегративній природі передбачає **нейтральність до суперечностей**, адже він **об'єднує обидві функціонально асиметричні сфери «свідоме / несвідоме»**. Інакше кажучи, «порядок» не слугує інтересам

³ Відомо, що феномен татуювань сягає в глибину століть. У Великій Радянській Енциклопедії вказується, що це слово полінезійського походження і означає: «та» – картинка, «ату» – дух, разом «картинка – дух».

Татуювання зустрічається в усіх первісних народів. У кожного клану був свій родовий предмет культури, який татуювався на тілі. Водночас помітним є подвійність ставлення людей до татуювання, адже воно пов'язане з функцією стигматизації, тобто таврування. Воно не обмежалося лише давниною. Так, фашисти таврували в'язнів концтаборів.

Пропозиція виконання психомалюнку «Тату» враховує окреслену вище «подвійність», що зумовило виконання двох малюнків.

тієї чи тієї сфери психіки («свідомого» чи «несвідомого»). Він ілюструє (за умов візуалізованої самопрезентації) упорядкованість (слідкування за ...), яка продукується психікою в її індивідуальній неповторності.

Факт імпліцитного порядку є украй значущим як теоретично, так і практично. Емпіричний фактаж засвідчує цілісність психіки, якій властива заданість пралогічної нейтральності до функціональної суперечливості складників «порядку». Це фактично й оберігає самосприйняття від відчуття розщепленості психіки чи різноспрямованості базальних (які переслідують інтереси минулого) і ситуативних захистів. Тому поза візуалізацією психіки, яка здатна непомітно (через образ) поєднувати суперечливі тенденції, важко було б забезпечити повноцінне глибинне пізнання. У З. Фрейда під час використання вільних «словесних асоціацій» на це нерідко потрібні були роки [17]. Можливо, тому З. Фрейд так високо цінував сновидіння, а К. Юнг навіть запровадив прийом малюнкового зображення особою власних сновидінь.

Пралогічність психіки (в її нейтральності до суперечностей) вбачається ще й у тому, що люди не відчувають внутрішнього базального конфлікту «життя – смерть», до того ж протягом життя зберігається ілюзія вічності або ж вони «оживлюють» померлих своєю поведінкою. Останнє часто виявляється у тому, що люди знецінюють життя або ж психологічно себе «омертвляють» через пережиту травму, що засвідчує пралогічний характер психіки.

Для первісної свідомості немає суто фізичного факту. Емпіричний матеріал груп АСПП⁴ дає змогу констатувати **присутність пралогічних характеристик у рефлексивному мисленні сучасної людини**, що й пояснює **нейтральність психіки до суперечливості змісту візуалізованих самопрезентантів**. Традиційно (академічно) наукове пізнання психіки орієнтоване на одну сферу – свідомість. Були спроби проникнути в несвідоме «проективними методами», але підсумковий етап дослідження був пов'язаний із тестовими опрацюваннями результатів, що ігнорує функціональну цілісність психіки.

Цілісний підхід до пізнання психіки притаманний дослідженням З. Фрейда, проте на контингенті невротиків з орієнтованістю на терапевтичну допомогу, центрованість на симптоматиці виявів хвороби. З. Фрейд вказував на власний біологізаторський підхід до розуміння процесу аналізу, а психологічний, за його твердженням,

⁴ Див.: Електронні додатки до книги Т. Яценко «Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми» [укладач С. Манжара]. Режим доступу: <http://yacenkots.com.ua/uk/електронні-додатки-до-книги-т-яценко>, пароль: dodatok

«ще очікує на своє вирішення». Наш досвід глибинного пізнання психіки незмінно рухається у фарватері контингенту психічно здорових людей, тобто соціально адаптованих до звичного життя, праці чи навчання.

Останніми роками ми здебільшого зосереджені на вдосконаленні підготовки майбутніх психологів. Володіння майбутнім психологом методологією глибинного пізнання – це передумова досягнення справжнього професіоналізму у практичній сфері надання допомоги людині (і самому собі).

Категорія *імплицитного порядку*, яка синтезує енергетично-функціональний імператив взаємовпливу обох сфер психіки (в їхній інтегративній єдності з архаїчним спадком), відкриває нові горизонти для науково-дослідного осягнення феномену психічного. Ми встановили, що порядок, не будучи представленим свідомості, без труднощів виявляється у мимовільній активності суб'єкта. Вражає той факт, що людина апріорі «знає» послідовність *оптимального аналізу* підбраного нею візуалізованого матеріалу (завдяки ієрархізації за їхньою емотивною значущістю).

Багаторічний досвід дає підстави стверджувати, що процес глибинного пізнання дійсно здатний об'єктивувати підпорядкованість психіки **закону співпричетності**⁵, хоча не прямо, а контекстно. Тому можна зробити висновок, що сучасна людина не позбавлена пралогічності характеристик мислення, а це впливає на специфіку саморефлексії власного досвіду. Водночас психолог у діалого-аналітичному процесі орієнтується не лише на «**бачене**» й «**почуте**», а й на прочитування **смислів**, які передбачають абстрагованість від конкретики баченого й почутого. Виявленню смислових параметрів психіки сприяє залучення до аналітичного процесу як вербальних, так і невербальних засобів. Це означає, що **смысл єднає дієвість обох сфер, однак він не піддається візуалізації**.

Розуміння смислів є найважчим моментом в опануванні майбутніми психологами методом АСПП. Лише за умови, що детермінація основного блоку запитань психолога буде зумовлена смислами, можна сподіватися на те, що вербальне висловлювання психолога стимулюватиме імпульс активності респондента, який об'єктивує енергію несвідомого. Це і є шлях невидимої допомоги психолога респонденту, який сприяє об'єктивуванню неусвідомлюваних детермінант у сферу сприйняття з метою подальшого впізнання їхньої дієвості у реальному житті.

Діалого-аналітичне пізнання переконує, що латентність (прихованість, невидимість чинників) існує лише на описовому рівні, а не на динамічному, який енергетично задає мотива-

цію активності суб'єкта, відкриває перспективи результативності глибинного пізнання. АСПП є когнітивною системою, яка потребує підтримання **емотивних навантажень в оптимумі** для свободи раціо в осягненні деструкції психіки. Для людини, яка проходить АСПП, важливо зберігати «тверезість» мислення, необхідну для реконструювання (ослаблення) деструкції психіки, породжених захистами.

Важливо враховувати й те, що емоційні навантаження здебільшого задаються архаїчно. Йдеться не лише комплекс про Едіпа, але й наслідкові феномени (вина, жертвоприношення, рабопідкорення (рабоволодарювання), мазохізм) [28]. Вказані *архаїчні тенденції мотиваційно синтезуються із пралогічним мисленням*. За цих обставин ниткою Аріадни в АСПП є використання опредметнених, візуалізованих засобів, підпорядкованих законам природи, тому всі *відступи психіки від реальності* латентно містять сутнісну інформацію (подібно до «фрейдівських» описок, обмовок). Відступи від реальності (на зразок «так не буває») можна побачити в малюнках, які обираються для самопрезентації (рис. 6-8). Такі малюнки сприймаються індивідуалізовано, що виявляється у процесі взаємодії в системі «П ↔ Р».

Кожний малюнок дає об'єктивний фактаж, тому використання в психоаналітичній процедурі візуалізованих (опредметнених) засобів стало *невід'ємним складником глибинного пізнання*, яке вже 40 років рухається в напрямі оптимізації процесу глибинного пізнання – найкоротшим і найефективнішим шляхом досягнення позитивно-корекційного результату з мінімізацією **емотивних витрат** (завдяки посиленню раціональності в опрацюванні суб'єктом отриманого поведінкового матеріалу). Водночас успіх залежить від провідного закону глибинного пізнання, на який ми вже вказували: **«Позитивна дезінтеграція психіки і вторинна інтеграція засновуються на вищому рівні її розвитку»**. Йому підкорені всі процедури АСПП.

Вкажемо основні вимоги, які узгоджуються із цим законом:

- створення умов для вияву психіки як у її цілісності («свідоме / несвідоме»), так і в пралогічних і логічних характеристиках;
- нероздільність діагностики і психокорекції;
- порційність і багаторівневість діагностико-корекційного процесу;
- опосередкованість глибинного пізнання опредметненими засобами;
- діалогічна взаємодія психолога з респондентом;
- емотивне «оживлення» опредметнених презентантів шляхом наповнення їх індивідуалізованим змістом;

⁵ Введено Л. Леві-Брюлем [6]

Рис. 6. В. Брегада
Любителі свічки

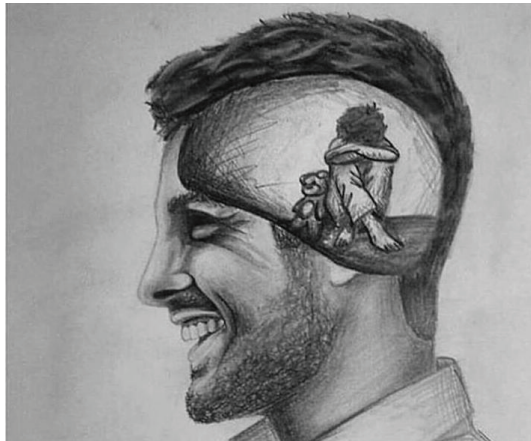

Рис. 7. Автор і назва невідомі

Рис. 8. Г.Д. Ексіюглу,
назва невідома

– розширення самоусвідомлення респондента завдяки діалого-аналітичному процесу в системі «П ↔ Р»;

– актуалізація процесів самоаналізу, за якого присутність пралогічних аспектів у самопрезентації й самоприйнятті сприяє розширенню самоусвідомлення та пробудженню логічності мислення як в осмисленні особистісних проблем (внутрішньої суперечності), так і шляхів їхнього розв'язання.

Узагальнюючи пізнання психіки людини в системі АСПП, підкреслимо, що воно є невід'ємним від використання репродукцій художніх творів [27] чи психомалюнків. Аналітична робота з опредметненими презентантами (окрім малюнків, можуть використовуватися моделі із каменів, ліпка) сприяє високій результативності під час поєднання з власними тематичними психомалюнками із залученням «Тату» («Тату вини», «Власне тату»). Художня віртуозність авторів класичних творів у передачі драматизму душі здебільшого перевершує можливості звичайної людини. Водночас архаїчність символіки здатна пробуджувати процес мимовільної активності кожної людини (незалежно від фаху) завдяки її універсальності. Чуттєво-емоційний відгук вибору репродукції (малюнка) суб'єктом є початком *«оживлення»*, який *продукує його особистісну індивідуалізованість*.

АСПП проводиться і у великих аудиторіях (100 і більше осіб), що супроводжується екранізацією візуалізованої частини роботи психолога з респондентом. Ми переконані, що причетність великої аудиторії до індивідуалізованої роботи в системі «П ↔ Р» відбувається завдяки пралогічним⁶ характеристикам мислення сучасної людини

⁶ Філософсько-енциклопедичний словник подає назву первісного мислення як *архаїчне*, яке Л. Леві-Брюль назвав *пралогічним*, *первісним* мисленням, а Л. Леві-Строс – *міфологічним* [16, с. 535]

в аспекті його соціально-перцептивної рефлексії. Остання є продуктом як емотивного чуття, інтуїції, так і успадкованої навички впорядкування візуалізованого матеріалу. Л. Леві-Брюль пише: «Розум первісних не є іншим, ніж у нас» або «Пралогічне мислення є особливою структурою, яка функціонує спільно зі структурою логічної думки» [19, с. 236].

Пралогічне мислення побудоване на колективній узагальненості уявлень, які універсалізуються завдяки використанню опредметнених засобів самопрезентації, що актуалізують активність учасників глибинного пізнання у великих аудиторіях (за збереження самостійно-індивідуалізованого переживання кожним присутнім у процесі опрацювання емотивно значущого матеріалу). Останнє є можливим із деяких причин: 1) анімізація (психологізація) опредметненого світу, яка є провідною особливістю пралогічних утворень; 2) архаїчна заданість неусвідомлених аспектів психіки; 3) спонтанність поведінки, що забезпечує дослідницьку платформу завдяки універсальності позадосвідних енергетичних осередків, які утворилися поза контролем свідомості на основі слідів пережитого емотивно значущого досвіду (заданого витісненнями і фіксаціями).

Важливо підкреслити й той факт, для психіки характерне **«неусвідомлене знання»**, яке єднає нас із нижче розвинутими істотами. Енциклопедичний словник у розділі «Мислення» це підтверджує: «Тварини здатні до розумових актів, проте оперують лише невербальними внутрішніми репрезентаціями» [16, с. 533]. У людей превалює вербальна комунікація **знаково-символічного мислення**, для формування якої були необхідні тисячоліття. Усе це не оминуло й **архаїчного мислення**, яке «несе незрівнянно більший обсяг прихованої когнітивної інформації» [16, с. 533].

Згідно з Аристотелем, здатність мислити – це компетенція розуму, **безсмертної «мислячої частини» душі**. Висунутий ним принцип асоціанізму узгоджується з пралогічним мисленням – «предсоціалізмами», тобто апіорною заданістю «психічної» інформації, яка об'єктивується й конкретизується в групах АСПП завдяки діалогічній взаємодії («П ↔ Р»).

Енциклопедичний словник, розкриваючи сутність когнітивного підходу до розуміння пізнання, вказує на здатність психіки до *подвійного кодування* («вербум і образ») [16, с. 536]. Р. Декарт вважав, що свідомість («душа») є сутністю, яку Бог з'єднав із матеріальним тілом, а мислення – це властивість «розумної душі» [16, с. 534]. Останнє підтверджується ефективністю діалогічного аналізу в глибинному пізнанні, що доводить існування **«двох систем кодування, переробки та зберігання когнітивної інформації – образної і вербальної»**. Когнітивні механізми архаїчного мислення «спираються на сигнали органів чуття й породжують магію образу» [16, с. 536–537].

Надприродні можливості релевантного сприйняття образів малюнків учасниками АСПП формуються у них із дитинства, що задано архаїчно. Малюнок розслабляє учасників глибинного пізнання, знімає напругу, а когнітивні аспекти самопізнання реалізуються на більш сприятливому психологічному тлі відповідно до вимог закону «позитивної дезінтеграції психіки і вторинної інтеграції на більш високому рівні її розвитку». Це відбувається завдяки діалогічному аналізу та розширенню самоусвідомлення суб'єктом самого себе із залученням архаїчно заданого чинника «вини». Сказане вище підтверджує можливість **інтеграції в діагностико-корекційному процесі АСПП психологічної й логічної концепції мислення в характерній динаміці «образ / слово»**.

Просторово-образне мислення (до якого належить і його пралогічна форма) оперує **прототипами, прообразами** (архетипами), виявляючи **байдужість до логічних суперечностей**. Цей процес відбувається за рахунок зрівнювання «можливого» із «неможливим», «земного» зі «всесвітнім», «реального» із «надприродним». Усе це організується підкореністю пралогічного мислення **закону співпритчності**.

Архаїчне (пралогічне) мислення використовує невербальні й довербальні («внутрішньоутробні») енграмні **засоби передачі** значущої для людини інформації. Смысл візуалізується й транслюється за допомогою варіативних символів, які мають приховану причетність один до одного. Л. Леві-Брюль довів, що це властиво не лише древнім популяціям, але й розвине-

ним цивілізаціям. Тому правомірно говорити про **еволюцію архаїчного (пралогічного) мислення і його латентну інтегрованість у рефлексивну форму мислення сучасної людини**. Архаїчні здатності психіки до візуалізації складних психологічних переживань суб'єкта **відкривають нові переконливі горизонти доказовості та аргументованості діагностико-корекційного процесу АСПП**. Наша практика АСПП дає змогу **вийти на провідні тенденції поведінки, які відводять людину від життєствердних позицій до імпотування психіки та до самодепривації з виявами тенденції «до психологічної смерті»** [25; 29].

Практичний психолог у своїй професійній реалізації не може залишити поза увагою справжню сутність феномену психічного в його когнітивній організації, яка єднає людство з Вищим Раціо. Це сприяє осмисленню майбутнім психологом спонтанно-поведінкового базису, який зберігає орієнтованість на сакральні образи архаїзмів, що задають емотивний потенціал психіки. Тому **глибинне пізнання не може існувати у фарватері академічного погляду на природу психіки, в якому явно не враховуються функціональна асиметрія двох сфер (свідоме / несвідоме), активність мотиваційно-енергетичного потенціалу архаїчного спадку людства, а також імпліцитний порядок, який вказує на можливий синтез пралогічного мислення з логічним мисленням сучасної людини**.

Логічне мислення бореться із пралогічним у його відступах від реальності, які здійснюються завдяки нейтральності до суперечностей. У такій боротьбі логічне мислення може допускати відступи від реальності (у параметрах саморефлексивності) на угоду «Ідеалізованому Я», що й зумовлює *сприйняття бажаного за реальне, дійсне*. Останнє забезпечується системою психологічних захистів, які охороняє («захищає») соціальний статус «Я». Емпіричний досвід вказує на дотичність до цього процесу доархаїчних, тобто позадосвідних утворень, які інтегровані в систему пралогічного мислення.

Може виникнути запитання: «Хіба це може бути за контролю логічного мислення, яке намагається знівельовати будь-яку упередженість, витримує орієнтованість на концептуально-аксіоматичні постулати істини?». Останнє властиве **академічно-формалізованому мисленню**. Але це не є реальністю для **рефлексивного мислення сучасної людини, яке дає збій у повсякденному житті як феномен «хибного кола» чи тенденція до «вимушеного повторення»** пережитої драми.

«Логіко-академічне», «формалізоване» мислення є безсилим у наданні практичної допомоги

людині в вирішенні вказаних вище особистісних проблем, оповитих певними ілюзіями, за їхньої замаскованості від свідомості. Саме тому важливим є метод глибинного пізнання психіки, який спроможний розікнуту «хибне коло» й упередити «вимушене повторення», яке не підлягає самоусвідомленню й може слідувати за людиною протягом її життя.

Логічне мислення настільки відмінне від пралогічного, що «прогрес» одного посилює «регрес» іншого. Чим більш сильною стає сувора логічність мислення суб'єкта, тим більше людина прагне знівелювати (приборкати або проігнорувати) будь-яку пралогічну суперечність. Наприклад, дівчина пояснює, що не зустрічається із хлопцями «через власну гуманність». Аргументація: «Бо кожного з них я буду перетворювати «на попіл» (оце так «гуманістка»?). Пояснення: фіксований негатив до чоловіків, який вона інтроєктувала від матері у її ставленні до батька. Наша гіпотеза щодо того, чому людина самостійно не може розв'язати особистісну проблему, така: «Тому що особа не бачить викривлень реальності, вона оперує пралогічними постулатами, які їй здаються логічно правильними». Обидві сфери психіки (свідома / несвідома) сходяться в єдиному гешталті викривлень, який у процесі АСПП ми намагалися диференціювати.

Логічне мислення в його рефлексивних (і само-рефлексивних) формах (у спілкуванні) подібне до пралогічного у тому, що воно «не проти бути ошуканим». Психологічні захисти базуються на бажаних для «Я» ілюзіях (хибах) і готують для людини пастку невдач, хоча і «під девізом» **досягнення «неперевіршеної сили»!** Як не згадати слова У. Шекспіра із п'єси «Макбет»:

На этом основанье

Ты мог бы о короне возмечтать.

Но духи лжи, готовя нашу гибель,

Сперва подобьем правды нас манят,

Чтоб уничтожить тяжестью последствий.

Науково-методологічне розуміння сутності психічного майбутнім психологом повинно торкатися його пралогічної орієнтованості на сакральні образи архаїзмів, які виявляються в архетипній символіці. Глибинне пізнання знаходиться поза фарватером класичного погляду на природу психіки, у якому шукають ключик її розгадки (куди потрапляє промінь світла). Розуміння психічного потребує врахування як функціональної асиметрії двох сфер психіки (свідоме / несвідоме), так і їхнього мотиваційно-енергетичного потенціалу, заданого архаїчним спадком. Тому важливо орієнтуватися у таких провідних характеристиках пралогічного мислення:

– підпорядкованість закону співпричетності;

– активність передасоціацій, які переходять межі досвіду суб'єкта;

– байдужість (нейтральність) до суперечностей;

– провідна роль інтуїції, а не формалізованих понять;

– невід'ємність емоційності у сприйманні;

– схильність до сприйняття надприродного як реальності;

– неусвідомленість природних причин (явищ) завдяки вмінню враховувати їх у практичній діяльності;

– сприйняття світу у його видимих і невидимих аспектах (світ нероздільний із пріоритетом сил надприродного);

– підпорядкованість таємним, невидимим силам, що часто не узгоджується з намірами й конкретними бажаннями;

– інтерес до причин того, що відбувається, за домінування співвіднесеності їх із надприродним, що й нейтралізує можливі суперечності;

– вплив на виникнення передасоціацій колективних архаїчних уявлень;

– нівелювання випадковості з плинної реальності;

– нерозуміння причинного зв'язку двосуміжних площин;

– ігнорування причинних зв'язків, завдяки чому нівелюються суперечності;

– схильність пралогічного мислення до ігнорування логічного фактажу ситуації та підміна його емотивними самовідчуттями, що передбачає залежність процесів мислення як від «видимого» (відчутного), так і від «невидимого»;

– наближення пралогічного мислення до містичного, хоча це не знімає притаманну йому логічність, тобто підкореність «іншій логіці», на протигагу логіці свідомого;

– пралогічне мислення нейтральне до логіки суперечностей (не помічає їх), водночас воно здатне констатувати логіку природи: практичні дії відбуваються в унісон із нею (наприклад, під час добування їжі);

– пралогічне мислення завдяки ігноруванню суперечностей підвладне впорядкуванню, хоча і «по-іншому»: подвійність сприйняття реальностей світу, зрівняння надприродного і природного, видимого й невидимого;

– для пралогічного мислення немає суто фізичного факту, воно завжди здатне до анімізації (оживлення предмету). Наявна співпричетність із невидимим духовним, що зумовлює готовність до емотивного наповнення предметів (малюнків) поза усвідомленням смислу.

Природно, що такі візуалізовані форми вираження прихованого смислу не можливо пізнати, спираючись на закони «логіко-академічного» мис-

лення. Водночас введення у текст суперечності є прийнятним у художньо-поетичній формі (для покращення вираження смислу) і всі розуміють, «про що йдеться». Наведемо для прикладу окремі рядки з поезії В. Висоцького⁷:

В Аду решили черти строить рай

*Давно уже в Раю не рай, а ад,
Но рай чертей в Аду зато построен!*

Часто «логіко-академічне» мислення не лише безсиле в упередженні суперечностей, воно ж їх і задає. Останнє може позначатися на житті людини і навіть зумовлювати загрозу та шкоду для екології і для самозбереження.

Наведемо рядки поетеси-сучасниці Ліни Костенко (2018 рік):

*Дерева вже тримаються за стіни,
вони ідуть із міста ледь живі.
Невже колись і їх уже не стане,
ні коника в реліктовій траві?*

Смисл, закладений у наведених вище рядках, акцентує увагу на важливості внутрішньої психологічної гармонії в душі людини, яка є передумовою її життєвості. Вказаний контекст є важливим для глибинного пізнання психіки, яке підіймає проблему взаємозв'язків пралогічного й логічного «складників» мислення (на які чомусь ніхто не звертає увагу), яке здатне упередити фатум урбанізації, за якої може «залишитися єдиний лист кленовий – бетонний лист – розв'язкою доріг» (Ліна Костенко, 2018 рік). Сказане вище доводить значимість проходження людиною глибинної корекції для власної психологічної відкорегованості та самозбереженості, що важливо як для особи, так і для тих, хто поряд із нею. Глибинне пізнання сприяє екологічній валідності психіки, яка **посилює погодження власних дій з інстинктом самозбереження, що узгоджується із пралогічним спадком людства.**

Висновки, які узагальнюють динамічну сутність діагностико-корекційного процесу глибинного пізнання психіки, такі:

- від латентного незнання → до усвідомленого знання;
- від семантично недиференційованих реальностей психіки → до індивідуально-конкретизованого розширення самоусвідомлення;
- від дифузної тривоги і відчуття безсилля → до відчуття сили через розуміння сутності власної особистісної проблеми (внутрішньої суперечності психіки), що відкриває перспективи її розв'язання;
- від академічних знань → до рефлексивних візуалізованих об'єктивованих і семантично (сми-

слово) конкретизованих у процесі діалогічної взаємодії «Психолог ↔ Респондент».

Індивідуалізованість психокорекційних результатів учасників АСПП зумовлена динамікою розвитку групового процесу:

- від багатозначності → до однозначності;
- від невидимого → до видимого, впізнаваного в реальному житті;
- від недоступного свідомості → до прогностично передбачуваного;
- від інтуїтивно-емоційного → до логічного, осмисленого, що спрямовує розвиток процесів психіки в наближенні до гомеостазису.

Наведені вище узагальнення переконливо доводять, що система АСПП насамперед базується на емотивній саморефлексії, яка охоплює пралогічні аспекти психіки. Це відповідає холистичному підходу, який реалізується у нашій практиці АСПП. Глибинна корекція сприяє зміцненню об'єктивності та раціональності погляду як на самого себе, так і на інших людей, призводить до поглибленого розуміння впливу «дитинства» на формування психіки в її внутрішній суперечливості. Результати виявляються в посиленні логічності вчинків (їхньому розумінні та прогностичності результатів) завдяки зміцненню адекватності самоприйняття та нівелювання соціально-перцептивних викривлень.

Висновки. Глибинне пізнання каталізує розвиток логічності рефлексивних форм мислення, які є необхідною передумовою професіоналізму в практичній роботі майбутнього психолога з іншою людиною. Цьому сприяє динаміка розвитку мисленнєвих характеристик психіки в процесі глибинного пізнання **від пралогічності до логічності.** Проходження групи АСПП каталізує розвиток «рефлексивно-логічного мислення», завдяки чому воно набуває статусу «господаря у власному домі». У такому випадку ніхто ніколи й нікому не скаже: «Розумна голова, та дурневі дана».

Проблеми та перспективи дослідження. Говорячи про перспективи дослідження, ми приєднуємося до думки фахівця в галузі «мислення» О. Тихомирова [15], який зазначає, що основним завданням психологічного дослідження ХХ століття залишається пізнання тих компонентів мисленнєвої діяльності, які не піддаються формалізації, зокрема **мотиваційної сфери особистості**, яка потребує розшифровки тієї складної реальності, що стоїть за узагальненими термінами «інтуїція», «творчість», «продуктивне мислення» [15, с. 5]. Сказане конкретизується в перспективах наших досліджень динаміки виявів співвіднесеності логічного й пралогічного мислення у діагностико-корекційному процесі АСПП.

⁷ В. Висоцький «Переворот в мозгах из края в край...», 1970 рік

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П., Яценко Т.С. Философско-психологические проблемы методологии познания психики. *Научный часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологія* : зб. наукових праць. Київ, 2012. № 36(60). С. 7–20.
2. Анохин П.К. Избранные труды. Кибернетика функциональных систем. Москва, 1998. 290 с.
3. Галузевий стандарт вищої освіти (розроблений під керівництвом Т. Яценко). Напрямок підготовки: 0101 – Педагогічна освіта. Спеціальність: 6.010100 – Практична психологія. Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр. Київ, 2005. 325 с.
4. Гроф С. Космическая игра. Москва, 2000. 256 с.
5. Кляйн М. Психоаналитические труды. В 7 т. Т. 2. Любовь, вина и репарации и другие работы. 1929-1942 гг. Ижевск, 2007. 386 с.
6. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление. 1930. 344 с.
7. Левин К. Динамическая психология : избранные труды. Москва, 2001. 572 с.
8. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб : Евразия, 1999. 400 с.
9. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2006. 382 с.
10. Прибрам К. Языки мозга. Москва, 1975. 463 с.
11. Психодинамічна парадигма. Наукова школа академіка НАПН України Тамари Яценко : колективна монографія. Дніпро, 2019. 350 с.
12. Ранк О. Бессознательное и формы его проявления. Психоанализ и русская мысль. Москва, 1994. 384 с.
13. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва, 1994. 480 с.
14. Судаков К.В. Динамические стереотипы или информационные отпечатки действительности. Москва, 2002. 127 с.
15. Тихомиров О.К. Психология мышления. Москва, 1984. 269 с.
16. Философия. Энциклопедический словарь / Под ред. А.А. Ивина. Москва, 2006. 1072 с.
17. Фрейд З. «Я и Оно» : сборник. Санкт-Петербург, 2011. 288 с.
18. Хокінг С. Вселенная. Три книги о пространстве и времени. Санкт-Петербург, 2014. 366 с.
19. Хрестоматія по історії психології / Ред. П.Я. Гальперин, А.Н. Ждан. Москва, 1980. 296 с.
20. Юнг К.Г. и современный психоанализ. Хрестоматія по глибинній психології. Випуск 1. Москва, 1996. 248 с.
21. Яценко Т.С. Психологические основы активной подготовки будущего педагога к общению с учащимися : дис. докт. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология». Киев, 1989. 432 с.
22. Яценко Т.С. Символіка сновидінь і психомалюнків. У кн. Психологічні основи групової психокорекції. Київ, 1996. 263 с.
23. Яценко Т.С. Психоаналитическая интерпретация комплекса тематических психорисунков (глубинно-психологический аспект) / Т.С. Яценко, Я.М. Кмит, Л.В. Мошенская. Москва, 2000. 193 с.
24. Яценко Т.С., Глузман А.В. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога. Днепропетровск, 2015. 396 с.
25. Яценко Т.С. Самодепривація психіки та дезадаптація суб'єкта. Київ, 2015. 280 с.
26. Яценко Т.С. Категорії «принцип додатковості» та «імпліцитний порядок» у глибинному пізнанні психіки. *Психологія особистості*. Івано-Франківськ, 2017. № 1(8). С. 15–23.
27. Яценко Т.С. Психоаналіз репродукцій художніх творів у підготовці психологів : навчальний посібник. / Яценко Т., Бондар В., Галушко Л., Камінська А., Педченко О. Дніпро-Київ, 2018. 300 с.
28. Яценко Т.С. Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро, 2019. 283 с.
29. Яценко Т.С. Глибинна психологія: діагностика та корекція тенденції до психологічної смерті. Навч. посіб. / Яценко Т.С., Глузман О.В., Калашник І.В. Ялта, 2008. 204 с.
30. Yatsenko T. Implicit order and functional efficiency in the deep knowledge of the psyche. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. Kyiv, 2018. № 25(1). С. 23–37.
31. Yatsenko T. The laws of the psyche in their universal functionality: professional training of a practical psychologist. *Technologies of intellect development*. Vol 3. № 1. 2019. Режим доступу: http://www.psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/current.

REFERENCES

1. Andrushchenko V.P., Yatsenko T.S. (2012) Filosofsko-psikhologicheskie problemy metodologii poznaniya psikhiki [Philosophical and psychological problems of the mental cognition methodology]. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*, vol. 12, № 36 (60), p. 7–20.

2. Anokhin P.K. (1998) Izbrannye trudy. Kibernetika funktsional'nykh sistem [Selected Works. Cybernetics of functional systems]. Moscow : Meditsina. (in Russian).
3. Industrial standard of the higher education (developed under guidance of T. Yatsenko). Field of education: 0101 – Pedagogical education. Speciality: 6.010100 – Practical psychology. Educational and qualification degree: bachelor (2005) Kyiv (in Ukrainian).
4. Grof S. (2000) Kosmicheskaya igra [The Cosmic Game]. Moscow : Ganga (in Russian).
5. Klein M. (2007) Psikhoanaliticheskie trudy. V 7 tomakh. Tom 2. “Lyubov, vina i reparatsiya” i drugie raboty 1929-1942 godov [Psychoanalytical Works]. Izhevsk : ERGO (in Russian).
6. Levy-Bruhl L. (1930) Pervobytnoe myshlenie [Primitive Mentality]. Moscow : MGU (in Russian).
7. Lewin K. (2001) Dinamicheskaya psikhologiya : izbrannye trudy [Dynamic psychology : Selected works]. Moscow : Smysl (in Russian).
8. Maslow A. (1999) Motivatsiya i lichnost' [Motivation and personality]. St. Petersburg : Evraziya (in Russian).
9. Yatsenko T.S. (2006) Osnovy ghlybynnoji psikhokorekciji: fenomenologhija, teorija i praktyka [Basics of the in-depth psycho-correction: phenomenology, theory and practice]. Kyiv : Vyshha shkola (in Ukrainian).
10. Pribram K. (1975) Yazyki mozga [Languages of the Brain]. Moscow : Progress (in Russian).
11. Yatsenko T.S. (2019) Psykhodynamichna paradyghma. Naukova shkola akademika NAPN Ukrajiny Tamary Jacenko [Psychodynamic paradigm. Scientific school of the academician of NAPS of Ukraine Tamara Yatsenko : joint monograph]. Dnipro : Innovacija (in Ukrainian).
12. Rank O., Zaks G. (1994) Bessoznatel'noe i formy ego proyavleniya. Zigmund Freyd, psikhoanaliz i russkaya mysl'. [The unconscious and forms of its manifestation. Psychoanalysis and Russian thought]. Moscow : Respublika (in Russian).
13. Rogers K. (1994) Vzglyad na psikhoterapiyu. Stanovlenie cheloveka [Look at psychotherapy. Evolvement of person]. Moscow : Institut obshchegumanitarnykh issledovaniy (in Russian).
14. Sudakov K.V. (2002) Dinamicheskie stereotipy ili informatsionnye otpechatki deystvitel'nosti [Dynamic stereotypes or information imprints of reality]. Moscow : PerSe (in Russian).
15. Tikhomirov O.K. (1984) Psikhologiya myshleniya [Psychology of thinking]. Moscow : Akademiya (in Russian).
16. Ivin A.A. (2006) Filosofiya. Entsiklopedicheskiy slovar' [Philosophy. Encyclopedic dictionary]. Moscow (in Russian).
17. Freud Z. (2011) “Ya i Ono” [Ego and the Id]. St. Petersburg (in Russian).
18. Hawking S. (2014) Vselennaya. Tri knigi o prostranstve i vremeni [Universe. Three books about space and time]. St. Petersburg : Amfora (in Russian).
19. Galperin P.Ya, Zhdan A.N. (1980) Khrestomatiya po istorii psikhologii [Readings on the history of psychology]. Moscow (in Russian).
20. Jung K.G. (1996) Khrestomatiya po glubinnoy psikhologii i sovremennyy psikhoanaliz. Vypusk 1. [Readings on in-depth psychology and modern psychoanalysis]. Moscow (in Russian).
21. Yatsenko T.S. (1989) Psikhologicheskie osnovy aktivnoy podgotovki budushchego pedagoga k obshcheniyu s uchashchimisya [Psychological basics of active preparation of future teachers to communicate with students]. Kyiv : National Pedagogical Dragomanov University (in Russian).
22. Yatsenko T.S. (1996) Symvolika snovydin' i psyxomalyunkiv (5.6) [Symbolism of dreams and psychological drawings (5.6)]. Psyxologichni osnovy grupovoyi psyxokorekciji. [Psychological basics of group psycho-correction]. Kyiv : LYBID.
23. Yatsenko T.S., Kmit Ya.M., Moshenskaya L.V. (2000) Psikhoanaliticheskaya interpretatsiya kompleksa tematicheskikh psikhorisunkov (glubinno-psikhologicheskii aspekt). [Psychoanalytical interpretation of the set of topical psychological drawings (in-depth psychological aspect)]. Moscow (in Russian).
24. Yatsenko T.S., Gluzman A.V. (2015) Metodologiya glubinno-korreksionnoy podgotovki psikhologa [Methodology of the preparation of in-depth correctional psychologist]. Dnepropetrovsk : Innovatsiya (in Russian).
25. Yatsenko T.S. (2015) Samodepryvacija psikhiky ta dezadaptacija subjekta [Self-depreivation of the psyche and misadaptation of the subject]. Kyiv : NPU imeni M. Dragomanova (in Ukrainian).
26. Yatsenko T.S. (2017) Kategoriji “pryncyp dodatkovosti” ta “implicitnyj porjadok” v ghlybynnomu piznanni psikhiky [Categories “complementarity principle” and “implicit order” in in-depth psyche cognition]. *Scientific Journal of Psykhologhija osobystosti*. Vol. 1. № 8. P. 15–23.
27. Yatsenko T.S., Bondar V., Galushko L., Kainska A., Pedchenko O. (2018) Psikhoanaliz reprodukcij khudozhnykh tvoriv u pidghotovci psikhologhiv [Psychoanalysis of the art reproductions in the training of psychologists]. Dnipro-Kyiv : Inovacija (in Ukrainian).

28. Yatsenko T.S. (2019) Arkhajichnyj spadok psykhiky: psykhoanaliz fenomenologhiji problemy [Archaic legacy of the psyche: psychoanalysis of the problem phenomenology]. Dnipro : Inovacija (in Ukrainian).
29. Yatsenko T.S., Gluzman O.V., Kalashnik I.V. (2008) Ghlybynna psykhologhija: diaghnostyka ta korekcija tendenciji do psykhologhichnoji smerti [In-depth psychology: diagnostics and correction of the tendency towards psychological death]. Yalta : RVV KGhU (in Ukrainian).
30. Yatsenko T. (2018) Implitsitnyy poryadok i funktsionalnaya effektivnost' v glubinnom poznanii psikhiki [Implicit order and functional efficiency in the deep knowledge of the psyche]. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. Vol. 25 (1). P. 23–37.
31. Yatsenko T. (2019) Universalnost' zakonov psikhicheskogo – osnova professional'noy podgotovki psikhologa [The laws of the psyche in their universal functionality: professional training of a practical psychologist]. *Technologies of intellect development*. Vol. 3. № 1.